

Rosemary Hill, *Time's Witness: History in the Age of Romanticism* (London: Penguin books, 2023), 416 str.

Rosemary Hill engleska je povjesničarka, spisateljica i nezavisna istraživačica. Trenutno je gostujuća profesorica na Sveučilištu York te suradnica u književnom časopisu *London Review of Books*. Pripadnica je *Society of Antiquaries*, *Royal Society of Literature* i povjerenica društva *All Souls College* u Oxfordu. U svojem znanstvenom radu bavi se, prije svega, materijalnom kulturom i biografijama, s posebnim naglaskom na 19. i 20. stoljeće. U njen znanstveni opus ubrajaju se nagrađivana biografija *God's Architect: Pugin and the Building of Romantic Britain* (2007), nagrađivana knjiga *Stonehenge* (2008) i *Unicorn: The Poetry of Angela Carter* (2015). Njezina najnovija knjiga, *Time's Witness: History in the Age of Romanticism* (2021) nastoji baciti novo svjetlo na pisanje povijesti u vrijeme romantizma.

U uvodnom dijelu knjige (1–11), odnosno u predgovoru, autorica postavlja tezu o važnosti Francuske revolucije 1789. – ne samo za političku, već i za povijesnu svijest. Revolucija je, ističe Hill, značajno promijenila način na koji promatramo prošlost. Važnu ulogu u novom shvaćanju povijesti, u kojoj su materijalni ostaci imali presudnu ulogu, imali su antikvari. Osnivaju se i nove discipline proučavanja povijesti kao što su usmena povijest i povijest arhitekture. Oslanjanjem na prosvjetiteljstvo dolazi se do spoznaje da se ne iznose samo puke povijesne činjenice, već i potreba da se povjesničar oslanja na maštu i emocije. Sve te promjene dovest će do razvitka povijesti kao znanstvene discipline tijekom 19. stoljeća.

Uz predgovor, knjiga se sastoji od jedanaest poglavlja s pripadajućim potpoglavljima i citatima. Knjiga je bogata brojnim slikovnim prikazima kao i kartama Engleske i Francuske koje su primarni fokus. U prvom poglavlju naslovljenom *A lanterne unto late succeeding age* (11–30) autorica se bavi počecima antikvarizma, značajnim antikvarima te njihovim radom i utjecajem. Ističe se kako je zanimanje za povijest oduvijek postojalo i bilo izraženo sve od helenske Grčke. Međutim, autorica poseban naglasak stavlja na Britaniju i vrijeme reformacije u Engleskoj (1535–1539). Tada dolazi do uništenja brojnih samostana što dovodi do uništenja značajnih dijelova povijesti. Takav gubitak povijesnih izvora potaknuo je pojedince da svoju povijest nastoje istražiti iz fragmenata koji su ostali. Nije došlo samo do gubitka materijalnih ostataka već i jezičnog kontinuiteta. Radovi značajnih antikvara poput Johna Lelanda

i Williama Dugdalea prije razdoblja romantizma postat će temelji za razvitak antikvarizma u romantizmu.

Transformacija antikvarizma u romantičarskom razdoblju tema je drugog poglavlja s naslovom *The romantic antiquary* (30–51). Djelovanje Francis Grosea 1790. godine označava prijelaz s prosvjetiteljskog na romantičarski pristup u kojem antikvar nije više samo istraživač, već postaje i dijelom književnosti što se posebno ističe u djelu *The antiquary* Waltera Scotta u liku Oldbucka. Promatranjem antikvara Škotske, Engleske i Francuske autorica uočava njihove sličnosti i razlike. Škoti s manjim obujmom povijesti ističu nacionalne elemente svoje povijesti, dok u Francuskoj i Engleskoj antikvari počivaju na monaškim redovima prije revolucije i reformacije. Razvija se i suradnja među njima koja se održava i tijekom ratova i revolucija kada je njihova međusobna komunikacija znatno otežana. Autorica iznosi i druge izazove s kojima su se antikvari susretali kao što su nemogućnosti financiranja publikacija i život na društvenoj margini.

Treće je poglavlje *The antiquarian landscape: Georgian* (52–81) utemeljeno na georgijanskom periodu (1714–1837) engleske povijesti. Tada dolazi do promjene u pristupu kulturnoj baštini, gdje antikvari postaju njenim zaštitnicima. Razvija se koncept slikovitosti krajolika koji spaja estetsko uživanje s melankoličnim prizvukom. Gotička arhitektura postaje predmetom rasprava unutar nacionalnog i znanstvenog okvira, što dovodi do periodizacije gotike i rasprave o njenom podrijetlu. Dolazi do razvoja interesa za srednjovjekovnu svakodnevicu, što potvrđuju i popularna književna djela Waltera Scotta koja spajaju romantičarski senzibilitet s antikvarskom pažnjom prema povijesnim detaljima.

Stanje rata i mira u Francuskoj i Engleskoj te odnosi tih dviju strana tijekom tih burnih perioda tema su četvrtog poglavlja naslovljenog *Revolution, war and peace* (82–104). Autorica ističe značajnu ulogu monaških redova u očuvanju povijesti u Francuskoj u vremenu prije Revolucije i snažnu metodičnost antikvara. Francuska prolazi kroz burno razdoblje povijesti kada dolazi do uništenja dijela kulturne baštine i starina, ali se i uspostavljaju muzeji kako bi se što više toga očuvalo. U svemu tome dolaze i brojni antikvari iz Francuske u Britaniju, a i brojni odlaze iz Britanije u Francusku i svjedoče o devastaciji koju je prouzročila revolucija.

U kratkom petom poglavlju *The field of Waterloo* (105–118), autorica analizira Waterloo kao ključnu prijelomnicu koja zatvara Revolucionarno razdoblje koje je započelo 1789. godine. Ovaj događaj duboko utječe na antikvare, koji putujući na bojišnicu postaju izravni svjedoci povijesti dokumentirajući ratne posljedice i opljačkane starine. Waterloo se u njihovim djelima transformira u kulturni simbol gdje se prošlost i sadašnjost isprepliću, što se reflektira i u suvremenoj književnosti. Istodobno, ratna devastacija ostavlja tragove na materijalnoj baštini – što se očituje u nestanku brojnih artefakata i trajnim promjenama u povijesnoj topografiji. Ovo poglavlje naglašava kako je Waterloo antikvarima pružio jedinstvenu priliku da proučavaju povijest u nastajanju, istovremeno postajući i njezini kroničari.

Nakon ponovnog otkrića Normandije 1815. od Britanaca počinju njihovi međusobni kontakti i istraživanje zajedničke povijesti što je tema šestog

poglavlja pod nazivom *Anglo-Norman attitudes* (119–151). Njihov veliki zajednički projekt bila je tapiserija Bayeux što je bio najveći doprinos antikvara ranog 19. stoljeća i utjecalo je na razvoj novih metoda unutar povijesti. U Francuskoj sve je prisutniji romantičarski zanos koji je primjetan u raznim promjenama kao što je novi interes za nacionalne starine, srednji vijek i sve veće bavljenje gotikom te uključivanje materijalnih ostataka u povijesnim istraživanjima. To je razdoblje kada se velika važnost pridaje muzejima i zaštiti povijesnih spomenika. Razvija se književnost inspirirana prošlim, ali i recen-tnim događajima, među kojima se ističe Victor Hugo. Britanci, osim što pišu o Normandiji i važnim mjestima koje je potrebno posjetiti, iznose i brojne važne starine iz Francuske koje postaju dijelovima kuća bogatih.

Romantičarski duh antikvara nije vidljiv samo u njihov djelima, već postaje i dijelom njihovog svakodnevnog prostora odnosno njihovih kuća, ali i sakralnih objekata. Stvara se romantičarski interijer što je tema sedmog poglavlja *The romantic interior* (152–181). Kao najutjecajniji primjer romantičarskog interijera autorica ističe Abbotsford, dom Waltera Scotta, za koji se veže izraz „čovjek i njegovo djelo u jednom”. Osim preuređenja kuća u romantičarskom duhu često su se crkve i kapele uređivale u ovakvom stilu. U Francuskoj se razvija boemski način života u siromaštvu s brojnim prikupljenim materijalnim ostacima često unutar sakralnih objekata. Osvrće se i na početak modernog antikvarizma ističući stalno kupovanje starina i krijumčarenje istih te kontinuiran porast potražnje i carina.

Autorica, u osmom poglavlju *Tartan, treason and plot* (182–212), raspravlja o politizaciji antikvarizma. Uz pomoć povijesti i materijalnih ostataka stvoreni su narativi korišteni za stvaranje nacionalnih ideja i drugačijih pogleda na prošlost. Značajan je utjecaj Waltera Scotta koji preko regalija Škotske naglašava važnost škotske povijesti i popularizira škotsku narodnu odjeću. Značajno je i korištenje povijesti u svrhe kako promocije kršćanstva tako i u njenom suzbijanju. Povijest se i fabricira te koristi u svrhu vlastitog probitka što je izraženo u slučaju braće Sobieski Stuart.

Utjecaj Shakespearea, antikvara i romantizma na kazališta donosi se u devetom poglavlju *Walter Scott's 'Mighty wizzard': Shakespeare and the antiquaries* (213–239). U Shakespearu antikvari su vidjeli romantika poput njih samih. Pojavljuje se impuls da se njegove drame prikažu kao povijesno točne uporabom specijalnih efekata, scenografije i kostima. Poseban interes predstavljao je i njegov život o kojem su antikvari nastojali saznati što je više moguće. Sve što se dovodilo u vezu s njime dobivalo je na popularnosti. Njegova pretpostavljena rodna kuća tako postaje turističkom atrakcijom. Javljaju se brojne njegove biografije i portreti, a nastaje i Shakespeareovo društvo. U Francuskoj pak vlada drugačija situacija. Tu su kazališne predstave i dalje rađene u klasicističkom stilu.

U desetom poglavlju – *The antiquarian landscape: Victorian* (240–268) – raspravlja se o antikvarizmu u razdoblju vladavine kraljice Viktorije (1837–1901). Postupnim prestankom georgijanskog razdoblja dolazi i do promjena u britanskome društvu. Uznapredovala industrijalizacija utječe na promjenu britanskog krajolika što se vidi u uništenju važnih povijesnih spomenika. Gotika postaje nacionalnim stilom po samom završetku georgijanskog razdoblja.

Dolazi do uprizorenja srednjovjekovnih turnira u čijoj su realizaciji sudjelovali i brojni antikvari, ali i pripadnici elite, a turnirima je bila oduševljena i kraljica Viktorija. Razvija se časopis *Ecclesiologist* čijim se zastupanjem obnavljaju brojne crkve. Sve to utječe i na stanje u Francuskoj gdje isto dolazi do osnivanja inačice časopisa, ali tamo gotika ne postaje nacionalni stil i restauracija crkava nije slikovita kao u Britaniji. Pojedina društva koja su postojala u prijašnjim razdobljima, poput društva antikvara, postupno nestaju ili se pretvaraju u arheološka udruženja, dok se istovremeno razvijaju nove profesije poput arhitekata i arheologa.

Zadnje poglavlje *A change of dynasty in the historic realm* (269–288) autorica je posvetila postupnom nestanku romantizma u viktorijanskom razdoblju. Romantizam, kako ističe autorica, više nije odgovarao novom vremenu koje je težilo jasnoći i znanstvenoj organizaciji. Tada dolazi do napuštanja slikovitosti i usvajanja novog koncepta tzv. kršćanske estetike. Povijesna znanost doživljava promjene, teži se uspostavljanju povijesne metode, profesionalnosti i uspostavljanju nacionalne povijesti. Izumiru romantičarski antikvari, a s njima i romantizam.

Knjiga nudi novi pristup proučavanju romantizma, osvjetljavajući ulogu antikvara i povijesnih događaja kojima su često i sami svjedočili. Ovo djelo značajno je za razumijevanje historiografije, kulturne povijesti 19. stoljeća, razvoja povijesne znanosti te ulogu materijalnih ostataka i antikvara u razmatranju i promišljanju o povijesti. Međutim, knjiga zahtijeva povijesno predznanje, stoga je primjerenija za studente povijesti, povjesničare i stručnjake iz srodnih znanstvenih disciplina. Unatoč tome, stil i način pisanja autorice prilično je pristupačan i razumljiv. Također, vidljiv je detaljan i dug rad na raspoloživim izvorima povezanim s antikvarima i romantizmom. Fokus knjige je na Engleskoj, Škotskoj i Francuskoj, dok su ostali dijelovi Europe izostavljeni s iznimkom Njemačke koja se usputno spominje nekoliko puta. Iako je knjiga geografski ograničena, ipak pruža dubok i detaljan uvid u djelatnost antikvara, njihov doprinos povijesti, kao i ključnu ulogu koju su antikvari i njihove međusobne komunikacije i kritike odigrale u formiranju povijesti i povijesnih narativa.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici

Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija

Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva

Marko Perišić

Recenzenti

dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik

Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik

Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje

FF Press

Izdavač

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak

d. o. o. Studio moderna

Naklada

Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>